

Изденүүчү Тахирова Назгүл Исраиловнанын “Манас таануу” курсун колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүү” деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча жазылган кандидаттык диссертациялык ишине И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн уюштурулган Д.13.18.580 диссертациялык кеңешинин эксперттик комиссиясынын төрайымы педагогика илимдеринин доктору, профессор С.Т. Батаканованын

Б У Т У М У

Изденүүчү Тахирова Назгүл Исраиловнанын “Манас таануу” курсун колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүү” деген темада 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча жазылган кандидаттык диссертациялык ишин карап чыгып, **диссертация тууралуу төмөнкүлөрдү ырастайт:**

1.Изденүүчү Тахирова Назгүл Исраиловнанын “Манас таануу” курсун колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүү” деген темадагы кандидаттык диссертациялык иши Д.13.18.580 диссертациялык кеңешинин профилине туура келет.

Диссертацияда 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистигинин паспортуна толугу менен жооп берген “Манас таануу курсун” колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүүнүн методикасы соңку талаптарга ылайык иштелип чыккан.

Изилдөөнүн максаты Медициналык колледждерде окутулуучу «Манас таануу» дисциплинасынын максат-милдеттерин тактоо, мазмунун аныктоо, аны этнопедагогикалык негизде окутуунун методикасын теориялык жактан негиздөө жана негизделген идеяларды практикага киргизүүнүн жолдорун иштеп чыгуу, ал технологиялардын натыйжалуулугун педагогикалык тажрыйбада текшерүүдөн өткөрүү.

Бул максатты ишке ашыруу үчүн төмөндөгүдөй **милдеттер** коюлган:

1.«Манас таануу» дисциплинасы боюнча илимий-теориялык адабияттарды талдоо аркылуу бул курстун ааламдашуу доорундагы функцияларын, аталган дисциплинанын жаштарды окутуп тарбиялоодогу маанисин жана ордун аныктоо.

2.«Манас таануу» дисциплинасын окуп-үйрөнүүнүн тарыхына жана анын изилденишине талдоо жүргүзүү, курсту колледждерде этнопедагогикалык негизде окутуунун методологиялык таянычтарын көрсөтүү.

3.Медициналык колледждерде «Манас таануу» дисциплинасынын мазмунун аныктоого коюлуучу талаптарды иштеп чыгуу жана аларды илимий жактан негиздөө, окуу материалдарынын педагогикалык шарттарын, окутуунун дидактикалык принциптерин, студенттерди ээ кылуучу компетенттүүлүктөрдү аныктоо.

4.Медициналык колледждерде «Манас таануу» курсун окутууда студенттердин этнопедагогикалык түшүнүктөрүн калыптандыруунун жолдорун, ыкмаларын, методикалык өзгөчөлүктөрүн, технологияларын иштеп чыгуу, алардын натыйжалуулугун аныктоо үчүн педагогикалык тажрыйбаларды жүргүзүү, алардын жыйынтыктарын талдоо жана практикага сунуштоо.

Диссертациялык иштин объектиси – медициналык багыттагы колледждерде окутулуучу «Манас таануу» дисциплинасынын мазмуну, окутуу методдору жана каражаттары.

Изилдөөнүн методдору - илимий изилдөөлөрдү теориялык-методологиялык талдоо; нормативдик документтерди окуп үйрөнүү; байкоо, анкета, тестирлөө, аңгемелешүү, алдыңкы тажрыйбаларды үйрөнүү, анализ, синтез, моделдөө, педагогикалык тажрыйба.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу:

«Манас таануу» дисциплинасы жогорку окуу жайларынын алдындагы педагогикалык, техникалык, теологиялык, экономикалык, укук таануучулук ж.б. адистиктер менен катар эле медициналык адистикке даярдоочу колледждерде да окутулуп келе жатат. Мисалы, эгемендүүлүк жылдарында Түштүк Кыргызстанда Ош мамлекеттик университетинин, Ош кыргыз-өзбек университетинин алдында медколледждери ачылган, алар менен бирге эле мурдагы советтик учурдагы медициналык окуу жайлары азыр Кызыл-Кыя, Жалал-Абад, Ош шаарларында медициналык колледждерге айланган. Ошол окуу жайларынын баарында «Манас таануу» дисциплинасы үйрөтүлөт.

Изилдөө дал ошол медициналык колледждерде аталган курсту окутуу проблемасына арналган.

«Манас таануу» курсунун окутуунун теориялык-методологиялык базасы түзүлүп, методикалык системасы практикалык багытта изилденип жатканы менен аталган курсту конкреттүү багытта – медициналык колледждерде окутуу технологиялары, тилекке каршы, ырааттуу изилдөөгө алынган эмес.

Анын *башкы себептери* жана *карама-каршылыктары* төмөнкүлөр: аталган дисциплина он жылдан ашык убакыттан бери окутулуп келе жатса да, окуу программаларынын, окуу китептеринин, методикалык колдонмолордун өз деңгээлинде жазылбагандыгы; бул багытта алдыңкы иш тажрыйбалардын үйрөнүлбөгөндүгү жана жыйынтыкталбагандыгы; «Манас» эпосунда элдик медициналык билимдер жана тажрыйбалар кеңири чагылдырылган болсо да, аларды болочок медиктерге үйрөтүүнүн жолго коюлбагандыгы; эпосто руханий, педагогикалык баалуу казыналар болсо да, аларды азыркы жаштарды тарбиялоого колдоно албагандыгы; болочок медицина адистерин колледждерде «Манас» эпосу аркылуу этномаданий, коммуникативдик, этнопедагогикалык негизде компетенттүүлүктөрүн калыптоо боюнча даярдоо проблемасынын теориялык жактан жеткиликтүү изилденбегендиги жана бул курсту окутуу багытында мамлекеттик стандартка ылайык келүүчү методикалык сунуштардын өз деңгээлинде иштелип чыкпагандыгы ж.б.

Жогоруда белгиленген карама-каршылыктарды чечүү изилдөөнүн актуалдуулугун аныктап турат.

1. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

Медициналык колледждерде «Манас таануу» курсун окутуунун методикасы адабият таануу, педагогика, психология илимдеринин соңку жетишкендиктерине негизделип, алгачкы жолу иштелип чыккан; аталган курсту медициналык колледждерде окутуунун тарыхы, жалпы абалы, проблемалары, өзгөчөлүктөрү талданып, ырааттуулукка келтирилген; «Манас таануу» курсун медициналык колледждерде этнопедагогикалык негизде окутуунун натыйжалуу методдору, жолдору жана каражаттары аныкталган; майнаптуу деп аталган методикалык ыкмалар жана окутуу технологиялары тажрыйбадан өткөрүлүп, практикага сунушталган.

2. Иштин жыйынтык-корутундуларынын негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгүнүн деңгээли.

Биринчи жыйынтык «Манас таануу» дисциплинасы боюнча илимий-теориялык адабияттарды талдоо аркылуу бул курстун ааламдашуу доорундагы

функцияларын, аталган дисциплинанын жаштарды окутуп тарбиялоодогу маанисин жана ордун аныктоо болгондуктан, ага ылайык «Манас» эпосунун азыркы ааламдашуу доорундагы массалык маданияттын таасиринде турган кыргыз балдарына таалим-тарбиясы канчалык зарыл экендигин, алардын мекенчил, адептүү инсан болуп калыптанышында, эне тилин өздөштүрүүсүндө бул чыгарманын баа жеткис ролу бар экендиги көрсөтүлгөн. Аталган проблеманы көрсөтүү үчүн көптөгөн окумуштуулардын пикирлерине таянып, ал пикирлерди эмгекте чагылдырылган.

Экинчи жыйынтык «Манас таануу» дисциплинасын окуп-үйрөнүүнүн тарыхына жана анын изилденишине талдоо жүргүзүү, курсту колледждерде этнопедагогикалык негизде окутуунун методологиялык таянычтарын көрсөтүүгө арналгандыктан, аталган курсту окуп-үйрөнүүнүн кыска тарыхына обзордук экскурс жасалган, окуу программалары, окуу китептерди каралган, темага тиешелүү көптөгөн окумуштуулардын эмгектерине анализ берилген, изилдөөгө алган илимий темага ылайык философиялык, адабият таануучулук, педагогикалык багыттагы методологиялык эмгектерди тарыхый-хронологиялык тартипте анализ жасалган.

Үчүнчү жыйынтык медициналык колледждерде «Манас таануу» дисциплинасынын мазмунун аныктоого коюлуучу талаптарды иштеп чыгуу жана аларды илимий жактан негиздөө, окуу материалдарынын педагогикалык шарттарын, окутуунун дидактикалык принциптерин, студенттерди ээ кылуучу компетенттүүлүктөрдү аныктоо болгондуктан, аталган курстун программалары салыштырылган, окутуунун дидактикалык принциптери кайсыл учурда кандайча ишке ашырылгандыгы конкреттүү мисалдардын негизинде көрсөтүлгөн. Студенттердин этномаданий, тилдик-коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн жогорулатуунун салттуу жана инновациялык технологияларын «Манас таануу» дисциплинасын медициналык колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүүнүн мисалында практикага сунушталган.

Төртүнчү жыйынтык «Манас таануу» дисциплинасынын медициналык колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүүнүн технологияларын иштеп чыгып, аталган дисциплинаны окутуунун ар түрдүү ыкмаларын, жолдорун, каражаттарын сунуштаган, Жалал-Абад жана Ош областындагы медициналык колледждерде эксперимент жүрүшүндө, сунуш кылган технологиялардын эффективдүүлүгү ырасталган.

3. Изденүүчү чыгарган илимий жыйынтыктардын (жоболордун) жана корутунду-тыянактардын жаңылык деңгээли.

1-жыйынтык. Жарым жартылай жаңы. Медициналык колледждерде «Манас таануу» курсун окутуу болочок медицина кызматкерлеринин дүйнөгө көз карашын калыптап, алардын руханий, эстетикалык табитин өстүрүүгө жардам берет.

2-жыйынтык. Жаңы. Медициналык колледждерде «Манас таануу» дисциплинасын окутууда кыргыз элинин этникалык педагогикасы менен тааныштыруу студенттердин этномаданий компетенттүүлүгүн жогорулатууга көмөк көрсөтөт.

3-жыйынтык. Жаңы. Курстун мазмунун үйрөтүүдө жалпы дүйнөлүк педагогика илими иштеп чыккан теориялык, методологиялык негиздерге, дидактикалык принциптерге таянуу студенттердин билим жана тарбия алуусунун жеткиликтүүлүгүнө, натыйжалуулугуна шарт түзөт.

4-жыйынтык. Жарым жартылай жаңы. Окутуу процессинде «Манас» эпосунун текстин жана эпос изилдөөчүлөрдүн пикирлерин системалуу пайдаланып туруу сабактын оптималдуулугун жогорулатат.

5-жыйынтык. Жаңы. «Манас» эпосун тереңдетип, интергациялап үйрөтүү, инновациялык технологияларды пайдалануу студенттердин чыгармачылыгын өстүрүүгө, билимдерин системалаштырууга жана адабий, тилдик-коммуникативдик компетенттүүлүктөрүн калыптандырууга педагогикалык шарттарды даярдайт.

6-жыйынтык. Жарым жартылай жаңы. Илимий негизге таянылып жүргүзүлгөн педагогикалык тажрыйбалардын жыйынтыктары иштин божомолунун ырастыгын далилдейт жана медициналык багыттагы колледждерде аталган курсту окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүүгө өбөлгө түзөт ж.б.

4.Иштин теориялык жана практикалык милдеттеринин чечилишинен алынган жыйынтыктардын багытын баалоо.

Изденүүчү Тахирова Назгүл Исраиловнанын диссертациялык иши “Манас таануу” курсун колледждерде окутууну актуалдуу маселесине арналып, изилдөөнүн ички биримдиги жана ырааттуулугу сакталган. Иштин темасына, максаты менен милдеттерине ылайык каралуучу маселелер логикалык ырааттуулукту кармануу менен аткарылып, бардык милдеттер аткарылган. Бардык иш-аракеттер максатты ишке ашырууга багытталган.

5.Алынган жыйынтыктардын практикалык баалуулугу.

«Манас таануу» курсун медициналык колледждерде окутуу боюнча материалдар, методикалык сунуштар, технологиялар окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду өркүндөтүп түзүүдө, университеттерде курстук, дипломдук, магистрдик иш жаздырууда, жалпы

эле техникалык жана гуманитардык багыттагы колледждердин окутуу технологияларын этнопедагогикалык негизде жаңылоодо көмөк көрсөтөт.

Изденүүчү Тахирова Назгүл Исраиловнанын ишинин жыйынтык-сунуштарын ишке ашыруунун жыйынтыктар боюнча төмөнкүдөй натыйжалар алынган:

1. Медициналык колледждерде «Манас таануу» курсун окутуу болочок медицина кызматкерлеринин дүйнөгө көз карашы калыптанды, алардын руханий, эстетикалык табитин өстүрүүгө жардам берди.
2. Медициналык колледждерде «Манас таануу» дисциплинасын окутууда кыргыз элинин этникалык педагогикасы менен тааныштыруу студенттердин этномаданий компетенттүүлүгүн жогорулатууга көмөк көрсөттү.
3. Курстун мазмунун үйрөтүүдө жалпы дүйнөлүк педагогика илими иштеп чыккан теориялык, методологиялык негиздерге, дидактикалык принциптерге таянуу студенттердин билим жана тарбия алуусунун жеткиликтүүлүгүнө, натыйжалуулугуна шарт түздү.
4. Окутуу процессинде «Манас» эпосунун текстин жана эпос изилдөөчүлөрдүн пикирлерин системалуу пайдаланып туруу сабактын оптималдуулугун жогорулатты.
5. Илимий негизге таянылып жүргүзүлгөн педагогикалык тажрыйбалардын жыйынтыктары иштин божомолунун ырастыгын далилдеп, медициналык багыттагы колледждерде аталган курсту окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүүгө өбөлгө түздү ж.б.

6. Диссертациялык иштин негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана натыйжаларынын жарыялангандыгын тастыктоо. Иштин негизги мазмуну изденүүчүнүн төмөнкү эмгектеринде чагылдырылган:

1. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» курсун колледждерде окутууда этнопедагогикалык түшүнүктөрдү калыптандыруунун айрым маселелери // ОшМУ жарчысы. – 2016. – №1. – 230-234-бб.
2. **Тахирова, Н.И.** Формирование некоторых этнопедагогических понятий при изучении курса «манасоведения» в колледжах // Новый университет. Актуальные проблемы гуманитарных и общественных наук. – 2016. – №4 – сс 21-25.
3. **Тахирова, Н.И.** Медицина в эпоху Манаса [Текст]/ Н.И.Тахирова // Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по материалам IX Международной научно-практической конференции «Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии». – М.: Изд. «Интернаука», 2017. – № 3(60). – С. 98-103.
4. **Тахирова, Н.И.** Манас доорундагы медицина // Жусуп Мамайдын чыгармачылык мурасына арналган IV эл аралык «Жусуп Мамай жана түрк калктарынын эпостору» аттуу темадагы Ж.Баласагын атындагы улуттук

- университетте 14-апрелде болуп өткөн илимий-тажрыйбалык жыйындын баяндамалар жана макалалар жыйнагы. – Б.: 2017. – 379-382-бб.
5. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» илиминин этнопедагогикалык аспектиси // Сб. ст. по материалам IX межд. науч-практ. конф.- №9(9). - часть 2. – М., 2017. - С. 112-116.
  6. **Тахирова, Н.И.** «Манас» эпосундагы элдик педагогикалык идеялар // Интернаука. -№ 24(28). - 2017. - С. 75-77.
  7. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» илиминин калыптанышы // ОшМУ жарчысы. -2017 -№ 3. 172-175-бб.
  8. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» курсу боюнча окуу программалырын түзүүнүн тарыхы // ОшМУ жарчысы. – Атайын чыгарылыш (8). – 2017. – 102-105-бб.
  9. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» курсунун окуу китептер жана усулдук колдонмолору // ОшМУ жарчысы. -2017- № 4.- 178-181. - бб
  10. **Муратов, А. Ж., Тахирова, Н.И.** Ааламдашуу доорунда жаштарды «Манас» эпосундагы идеялар менен тарбиялоонун мүмкүнчүлүктөрү // Web of Scholar. – 1 (19). – Том 4. – 2018. – С. 25-28.
  11. **Тахирова, Н.И.** Студенттердин этнопедагогикалык компетенттүүлүктөрүн калыптандырууда «Манас» эпосунун ролу // ОшМУ жарчысы. – 2018. – № 2. – 166-170- бб.
  12. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» курсун окутууда студенттердин этномаданий компетенттүүлүгүн калыптандыруу // ОшМУ жарчысы. –2018. – № 4. – 149-153- бб.
  13. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» курсун окутуунун мааниси // Наука, новый технологии и инновации. – 2019. – №1. –137-141бб
  14. **Тахирова, Н.И.** «Манас таануу» курсун окутуунун дидактикалык принциптери // Наука, новый технологии и инновации. – 2019. – №1. – 150-154-бб.
  15. **Тахирова, Н.И.** Этнопедагогические и этнокультурные идеи в эпосе «Манас». // "Высшее образование сегодня". – М., 2019. - №7 – С.16
  16. **Тахирова, Н.И.** Этнопедагогический аспект и технологии обучения курса “манасоведение” // "Научный аспект". Самара., 2019 - №2. – С.
- 7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.**
Авторефераттын мазмуну диссертациялык иштин мазмунуна дал келет.
Автореферат кыргыз жана орус тилдеринде чыгарылган, резюмеси кыргыз, орус жана англис тилдеринде берилген.
- 10. Жетектөөчү мекемени, расмий оппонеттерди дайындоо жөнүндөгү сунуштун негиздүүлүгү.** Диссертациялык кеңештин эксперттик комиссиясы

жетектөөчү мекеме катары Жалал-Абад мамлекеттик университетинин Башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, Педагогика жана психология кафедраларын сунуштайт. Аталган кафедрада сунушталган илимдин тармагы боюнча илимдин докторлору, кандидаттары: Сакиева С.С. - п.и.д., профессор 13.00.02 - окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты), Токтогулов С.- п.и.д. 13.00.01- жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, Найманбаев А.М. – п.и.д. 13.00.01- жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы, Ураимов К.М. - п.и.к., Эшиев Ж.М.- п.и.к., Эшиев А.М.- п.и.к., Калдаров Ы.А. – п.и.к., доцент, Рыскулова Г.У – п.и.к., Тажибаева Ж.К. - п.и.к., Халдарова Ы.А.- п.и.к., доцент, Ажыкулов С.М.- п.и.к. ж.б. эмгектенишет.

Эксперттик комиссия расмий оппоненттер катары төмөнкү адистерди сунуш кылат:

Биринчи расмий оппонент катары кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин доктору, профессор С.Т.Батаканованы сунуш кылат (13.00.02). Анын эмгектери: 1. Мектепте көркөм чыгармаларды талдоонун илимий-педагогикалык негиздери: Монография. –Б.: Кут Бер, 2010. – 286 б. 2. Драмалык чыгармаларды окутуунун технологиясы: Монография. -Б.: Кут бер, 2013. – 296 б. 3.Адабиятты окутуунун усулдары менен ыкмалары: Окуу-методикалык колдонмо. –Б.: Кут бер, 2013. – 53 б. 4. Көркөм чыгармаларды талдоого окуучулардын кабыл алуусун даярдоо: Окуу-методикалык колдонмо. -Б.: Кут бер, 2014. – 32б. 5.Көркөм чыгармаларды окутуунун методикасы: Монография. Кут бер, 2014. -415 б. 6.Адабиятты окутуунун методикасы. –Б., 2018. – 530 б.

Экинчи расмий оппонент катары кыргыз адабиятын окутуунун теориясы менен практикасы боюнча адис, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Э.К. Абдырасулованы сунуш кылат (13.00.02). Анын эмгектери:

1.Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы жомокторду жана трагедиялуу көрүнүштөрдү окутуу: Методикалык колдонмо -Б.: Кут бер, 2009. -24 б. 2. Ч.Айтматовдун “Бетме-бет” повесттин окутуу: Методикалык колдонмо. -Б.: Кут бер, 2009. -25 б. 3.Ч .Айтматовдун повесттерин окутуунун методикалык системасы –Б.: КУАУнун Жарчысы, 2009. -380-383-бб. 4.Методика проведения в школе внеклассной работы по лингвистическим дисциплинам: Методическое пособие. -Б.: 2009. -52б. 5.Акын,

жазуучулардын өмүр баянын өтүүдөгү этнопедагогикалык айрым маселелер. – Б.: КУУнун Жарчысы, 2010. -132-136-бб. 6.Кеп маданияты көөнөрбөс тил байлыгы // Мамлекеттик тил боюнча мыйзам чыгаруудагы маселелер. –Б.: ЖК, 2015. -61-66-бб. 7.Ч.Айтматовдун чыгармаларындагы элдик таалим-тарбия салттарын окутуу//Салттык педагогикалык маданият жана балдар дүйнөсү VIII Республикалык илимий-практикалык симпозиумдун жыйнагы. –Б.: 2017.- 8-17- бб. 8.Ч.Айтматовдун чыгармаларын окутуу: Монография. – Б.: 2019, Кут-Бер. -142 б.

Эксперттик комиссия берилген документтерди карап чыгып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы Д 13.18.580 диссертациялык кеңешине 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн Тахирова Назгүл Исраиловнанын “Манас таануу” курсун колледждерде окутууну этнопедагогикалык негизде өркүндөтүү” деп аталган диссертациялык ишин кабыл алууну сунуш кылат.

Эксперттик комиссиянын төрайыбы
К.И.Скрябин атындагы Кыргыз агрардык университетинин
Мамлекеттик тил жана тарбия бөлүмүнүн проректору, педагогика
илимдеринин доктору, профессор Батаканова С.Т.

*Дата поступления
закл. в ДС
Д 13.18.580 20.09.2019г.
ф. акр. ДС : ДС*

20 09 19